

POSITION PAPER

INZET RENTEDERIVATEN BIJ KREDIETVERLENING AAN HET MKB

Kernboodschappen Nederlandse Vereniging van Banken (NVB)

- Rentederivaten worden door Nederlandse banken aangeboden om renterisico's voor MKB ondernemers af te dekken en zijn daarmee nuttige producten die de ondernemer zekerheid verschaffen en helpen bij het beheersen van de financieringslast. Rentederivaten worden in de regel alleen aangeboden bij financieringsbehoeften van meer dan 250.000 euro en worden niet ingezet bij financieringen van kleinere bedrijven of ZZP'ers. Op het totaal van ruim 1 miljoen MKB-ondernemingen maakt ca 40% gebruik van bancaire financiering. Het aantal uitstaande rentederivaten is ongeveer 17.000.
- De rente is momenteel historisch laag. Dit betekent o.a. dat de ondernemer die enkele jaren geleden de rente op zijn financiering heeft vastgezet, niet profiteert van de gedaalde marktrente. Het is in de huidige tijd als gevolg van de lage rentestand goedkoper om financiering aan te trekken dan enkele jaren geleden.
- Het openbreken van een financiering met een vaste rente die hoger ligt dan de actuele marktrente, brengt altijd mee dat het verschil in rentekosten moet worden betaald. De kosten voor tussentijds openbreken van een lening met vaste rente of een lening met variabele rente in combinatie met een renteswap zijn vergelijkbaar en zijn in beide gevallen geen winst voor de bank.
- Banken begrijpen dat berichtgeving over tussentijdse negatieve marktwaarde van rentederivaten zorgen bij MKB-ondernemers kan veroorzaken. De NVB begrijpt van haar leden dat er minder dan 130 klachten zijn over financieringen van ondernemers die ook een rentederivaat hebben. Van deze klachten worden er momenteel 20 door de rechter behandeld.
- Banken vinden het belangrijk om eventuele onrust over de inzet van rentederivaten bij financieringen weg te nemen en toetsen in overleg met de Autoriteit Financiële Markten (AFM) risicogericht of sprake is geweest van passende dienstverlening. De eerste aandacht gaat hierbij uit naar kleinere financieringen (minder dan 1 miljoen euro) en ondernemers waarbij de continuïteit onder druk staat. Een klant die reden heeft om te twijfelen of de dienstverlening door de bank passend is geweest, wordt gevraagd contact op te nemen met zijn bank. In het geval dat dienstverlening niet passend is geweest, zal de bank met de betreffende klant naar een oplossing zoeken. Banken zullen met de AFM in gesprek gaan over voortgang en resultaten.

Omvang kredietverlening en inzet van vaste of variabele rente

Kredietverlening aan bedrijven is een kernactiviteit van de Nederlandse banken. Banken hebben ca 170 miljard euro uitgeleend aan het MKB. Dat is ongeveer de helft van de totale uitstaande kredietverlening aan bedrijven van in totaal 340 miljard euro¹. Nederland kent bijna 1,2 miljoen bedrijven waarvan 99,7% tot het MKB wordt gerekend². De financieringsbehoefte van deze bedrijven is zeer verschillend. Sommige bedrijven hebben weinig behoefte aan externe financiering, andere maken in grote mate gebruik van bankkrediet. Bancaire kredietverlening bestaat in hoofdzaak uit leningen en rekening-courant kredieten (werkkapitaal). Zowel vaste als variabele rente is bij een lening mogelijk³.

Rentederivaten worden door Nederlandse banken bij MKB klanten altijd ingezet in samenhang met feitelijke kredietverlening aan de betreffende bedrijven en bij een financieringsbehoefte van meer dan 250.000 euro, waardoor ZZP-ers en kleinere bedrijven in de regel geen gebruik maken van rentederivaten om renterisico's af te dekken. Op het totaal van bijna 1,2 miljoen MKB-ondernemingen

¹ Statistiek binnenlands bankbedrijf, DNB

² Omvang en prestaties MKB in topsectoren, EIM/Panteia, april 2014

³ Een rekening-courant krediet heeft i.v.m. het wisselende kredietgebruik altijd een variabele rente. Hierbij worden geen derivatencontracten afgesloten.

maakt ca 40% gebruik van bancaire financiering. Het aantal uitstaande rentederivaten is ongeveer 17.000⁴. Het aantal ondernemingen met rentederivaten is lager aangezien een onderneming meer dan één derivaat afgesloten kan hebben.

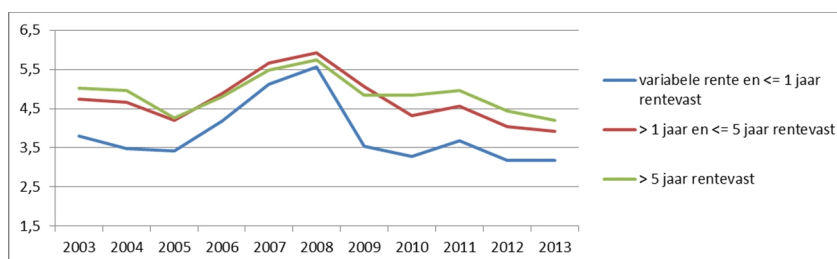
Een lening met een variabele rente biedt meer mogelijkheden voor flexibiliteit en is in bepaalde situaties goedkoper dan een lening met een vaste rente. Als een ondernemer een lening met variabele rente afsluit, wordt de rente aan het begin van elke renteperiode (bijvoorbeeld elke drie maanden op basis van Euribor⁵) opnieuw vastgesteld. De korte rentevaste periode brengt met zich mee dat de rente mee zal bewegen met de marktrente. Een voordeel van een lening met een variabele rente is dat het meer mogelijkheden biedt voor flexibele aflossing. In tegenstelling tot een lening waarbij een vaste rente is afgesproken, kan een lening met een variabele rente tussentijds zonder boeterente worden afgelost.

Over het algemeen geldt dat hoe langer een rente wordt vastgezet, des te hoger de rentevergoeding zal zijn. Er wordt immers voor een langere periode onzekerheid (economische ontwikkeling, inflatie, ontwikkelingen bij de ondernemingen zelf etc.) afgedekt. Derhalve geldt voor variabele rente een lager tarief dan een vaste rente.

Hoe heeft de rente zich ontwikkeld?

In de afgelopen tien jaar zijn er grote veranderingen in de rentestand geweest. In de periode 2005-2008 steeg de rente sterk. Sinds de start van de crisis in 2008 is de rente echter enorm gedaald. Als gevolg daarvan is de huidige marktrente historisch laag. Daardoor is het in de huidige tijd goedkoper om financiering aan te trekken dan enkele jaren geleden.

Grafiek: gemiddeld op jaarbasis overeengekomen rentepercentages door Nederlandse banken⁶

Renterisico bij financiering

Wanneer ondernemers langjarige financieringsbehoeften hebben waarvoor bancaire leningen worden aangegaan, lopen zij renterisico's als gevolg van renteschommelingen. In welke mate het gewenst of noodzakelijk is om renterisico's af te dekken, is nooit los te zien van de verwachte ontwikkeling van solvabiliteit en rentabiliteit van een onderneming. Een onderneming zal immers zijn financieringslast ook bij veranderende omstandigheden moeten kunnen blijven dragen. Renterisico's kunnen gedeeltelijk of volledig worden afgedekt, bijvoorbeeld door een lening met vaste rente af te sluiten of door het afsluiten van een rentederivaat over (een deel van) leningen met een variabele rente.

Nederlandse banken maken in hun dienstverlening aan het MKB met name gebruik van relatief eenvoudige vormen van rentederivaten: ruim 90% van de ingezette rentederivaten bestaat uit zogenoemde *renteswaps* waarbij de rente vastgezet wordt of *rentecaps* waarbij een renteplafond wordt gerealiseerd.

⁴ Persbericht AFM, mei 2014

⁵ Euribor is een veel gebruikt rentetarief voor leningen met een variabele rente en wordt dagelijks in de geldmarkt vastgesteld.

⁶ Statistiek binnenlands bankbedrijf (T5.2.7), DNB

Renteswap

Een renteswap wordt bij leningen met een variabele rente (bijvoorbeeld op basis van het Euribor-tarief) gebruikt om het risico op fluctuaties in dit rentetarief af te dekken. Een onderneming ruilt onder een renteswap het variabele Euribor-tarief tegen een vooraf met de wederpartij overeengekomen vast rentepercentage. De onderneming ontvangt enerzijds het variabele Euribor-tarief en betaalt anderzijds het vaste rentepercentage over de hoofdsom van de renteswap aan de wederpartij. Verder betaalt de onderneming het variabele Euribor-tarief onder de financiering plus de kredietopslag aan de financier. Dit betekent dat de onderneming per saldo een vaste rente op basis van de renteswap plus de kredietopslag op de financiering betaalt. Het is een misverstand dat bij een dalende marktrente meer rente moet worden betaald.

Rentecap

Een rentecap wordt bij leningen met een variabele rente gebruikt om een stijging van de rente boven een bepaald maximum ('plafond') af te dekken. Met een rentecap ontvangt de onderneming de garantie dat gedurende de periode van de rentecap niet meer dan de maximaal afgesproken rentestand van het variabele rentetarief zal moeten worden betaald. Als de rente hoger stijgt dan het plafond dan krijgt de onderneming het verschil (terug)betaald. Bij een dalende marktrente profiteert de onderneming van het lagere variabele rentetarief.

De belangrijkste reden voor een onderneming om een rentederivaat in te zetten bij kredietverlening is om de renterisico's te beheersen. Net zoals bij een lening met een vaste rente zetten ondernemingen met een *renteswap* de variabele rente op hun lening vast. Tegenover de bescherming tegen een (tijdelijk) stijgende variabele *marktrente* geldt dat men zowel bij een renteswap als bij een vastrentende lening niet profiteert van een dalende rente.

Een andere reden om een lening met een variabele rente in combinatie met een rentederivaat af te sluiten is dat dit in bepaalde gevallen goedkoper is dan een rentevaste lening. Het is een misverstand dat banken meer geld verdienen aan het afsluiten van een lening met een variabele rente in combinatie met een rentederivaat dan aan een lening met een vaste rente.

Er kan in situaties een overdekking van het renterisico ontstaan ('*overhedge*'). Zo kan het zijn dat een hoger bedrag met een rentederivaat wordt afgedekt dan de bijbehorende financiering, bijvoorbeeld wanneer er meer of sneller wordt afgelost dan oorspronkelijk voorzien. In gevallen waar sprake is van *overhedge* zullen bank en klant met elkaar in gesprek gaan om te bezien of de *overhedge* tijdelijk is, dan wel welke mogelijkheden er zijn om de *overhedge* af te bouwen. Het is belangrijk om op te merken dat alle oplossingen maatwerk zijn.

Zorgplicht banken

Banken hebben voor al hun klanten een zorgplicht, dus ook voor ondernemers die bij een financiering gebruik maken van een rentederivaat. Dat brengt met zich mee dat alle dienstverlening op een zorgvuldige manier gebeurt. Dit betekent allereerst dat het de klant duidelijk moet zijn welke dienst de bank aan hem verleent. De bank zal bij haar dienstverlening de klant goed moeten informeren over de risico's. Als de bank adviseert over een rentederivaat wordt de doelstelling en risicobereidheid van de klant getoetst door de bank.

Wanneer de ondernemer twijfelt of dit in zijn situatie op een juiste manier is gebeurd, kan hij hierover altijd het gesprek aangaan met zijn bank. Banken hebben in elk geval jaarlijks contact met hun zakelijke klanten over de individuele financiële positie van de ondernemer en zijn onderneming. Als er binnen een financiering gebruik wordt gemaakt van een rentederivaat dan komt dat in deze gesprekken altijd ter sprake. NVB begrijpt van haar leden dat er minder dan 130 klachten zijn over financieringen van ondernemers die ook een rentederivaat hebben afgesloten. Van deze klachten worden er 20 door de rechter behandeld. Deze klachten gaan niet noodzakelijkerwijs over het rentederivaat.

Uit een verkennend onderzoek van de AFM⁷ naar de rentederivatendienstverlening door beleggingsondernemingen bleek dat bij de dienstverlening aan het niet-professionele MKB op punten verbetering mogelijk is, bijvoorbeeld op het punt van de informatievoorziening over risico's en duidelijkheid over de aard van de dienstverlening (wel of geen advies). Een van de aanbevelingen die de AFM voor de toekomst heeft gedaan is om klanten niet uitsluitend op basis van omvangscriteria in te delen in professioneel⁸ of niet professioneel, maar om ook nadrukkelijk inhoudelijke criteria (deskundigheid van de onderneming) in ogenschouw te nemen. Banken doen dit ook en zijn terughoudend om een klant als professioneel te kwalificeren.

Kosten bij vroegtijdige beëindiging financiering

Een financiering die tot het einde van de looptijd wordt aangehouden, wordt afgelost of geherfinancierd. Een tussentijds openbreken of beëindigen van een financiering kan aan de orde zijn als de kredietbehoefte vervalt, bijvoorbeeld door verkoop van het gefinancierde object, door tussentijdse wijziging van ondernemingsplannen of door vrije kasstromen die hoger uitvallen dan verwacht en worden ingezet voor vervroegde aflossing van de lening.

Openbreken gaat altijd gepaard met kosten voor zowel de klant als de bank. Bij leningen met een vaste rente of leningen met een variabele rente in combinatie met een rentederivaat, geldt dat de openvallende positie door de bank tegengesloten moet worden op de geld- of kapitaalmarkt. De kosten worden bepaald door het verschil tussen het vaste rentetarief van de lopende financiering en de op het moment van afwikkelen geldende rentetarieven op deze markten. Bij een lening met een vaste rente heten de afwikkelingskosten *boeterente*, bij een lening met een variabele rente in combinatie met een rentederivaat wordt gesproken over het afrekenen van de *marktwaarde* van de vastgezette rentepositie. De kosten voor tussentijds openbreken van een lening met vaste rente of een lening met variabele rente in combinatie met een renteswap zijn vergelijkbaar.

Naast dat er bij een derivaat sprake kan zijn van een negatieve marktwaarde, kan er ook sprake zijn van een positieve marktwaarde. Dit komt voor als de vastgezette rente lager is dan de markttrentestand. In dat geval ontvangt de klant bij tussentijdse beëindiging juist een vergoeding. Een 'openvallende positie' is voor een bank geen winst; de bank gebruikt de vergoeding voor het terugdraaien van de positie op de geld- of kapitaalmarkt.

Wat is marktwaarde?

Een rentederivaat ontwikkelt gedurende de looptijd een marktwaarde. Deze marktwaarde kan zich positief of negatief ontwikkelen. Bij een vervroegde beëindiging dient de positieve of negatieve marktwaarde van een rentederivaat te worden verrekenend. Een positieve marktwaarde zal door de bank aan de onderneming worden vergoed. Omgekeerd zal een negatieve marktwaarde door de bank aan de onderneming in rekening worden gebracht. De marktwaarde van een rentederivaat is afhankelijk van de marktomstandigheden op het moment van beëindiging en deze wordt berekend over de hoogte van de beëindigde hoofdsom.

Hoe dichter naar het einde van de looptijd tussentijds wordt beëindigd, hoe kleiner de marktwaarde (positief dan wel negatief). Aan het eind van de looptijd is de marktwaarde van een rentederivaat altijd nul. Ook voor een lening met een vaste rente geldt dat aan het einde van de looptijd er geen boeterente verschuldigd is.

⁷ Aanbevelingen rentederivatendienstverlening, AFM, februari 2014

⁸ Onder de toepasselijke regelgeving (Wet op het financieel toezicht) worden MKB-ondernemingen als professionele klant geclassificeerd wanneer ze voldoen aan twee van de volgende drie criteria: 1) een balanstotaal van ten minste € 20 miljoen, 2) een netto omzet van ten minste € 40 miljoen, 3) een eigen vermogen van ten minste € 2 miljoen.

Waarom periodiek bericht over marktwaarde?

Als een rentederivaat wordt ingezet ontvangen klanten op grond van Europese regelgeving periodiek een bericht van de bank. In dit bericht staat vermeld wat de actuele negatieve of positieve marktwaarde is van het afgesloten rentederivaat. Een negatieve marktwaarde heeft op zichzelf geen consequenties voor een lopende financiering en is alleen relevant als een ondernemer een financiering met een rentederivaat tussentijds beëindigt.

Dienstverlening aan de klant

In de afgelopen jaren, o.a. na de invoering van Europese regelgeving⁹ in 2007, hebben alle banken hun documentatie en productinformatie vernieuwd. Tevens is de dienstverlening verder aangepast en zijn processen, mede als gevolg van de digitalisering van dossierbeheer, continu verbeterd. Training van relatiemanagers over kredietverleningsproducten vindt doorlopend plaats zodat de kredietbehoefte, toekomstplannen en verdere klantwensen zo optimaal mogelijk kunnen worden bepaald. Banken hebben minimaal jaarlijks contact met een klant over de lopende financiering. Als ondernemers een rentederivaat hebben afgesloten dan wordt daar aanvullend aandacht aan besteed.

Banken vinden het belangrijk om eventuele onrust over de inzet van rentederivaten bij financieringen weg te nemen en toetsen in overleg met de AFM risicogericht of sprake is geweest van passende dienstverlening. De eerste aandacht gaat hierbij uit naar kleinere financieringen (minder dan 1 miljoen euro) en naar ondernemers waarbij de continuïteit onder druk staat. Een klant die reden heeft om te twijfelen of de dienstverlening door de bank passend is geweest, wordt gevraagd contact op te nemen met zijn bank. In het geval dat dienstverlening niet passend is geweest, zal de bank met de betreffende klant naar een oplossing zoeken. Banken zullen met de AFM in gesprek gaan over voortgang en resultaten.

⁹ Wet op het financieel toezicht (Wft) op grond van Europese beleggingsrichtlijn (MiFID)
Gustav Mahlerplein 29-35 • 1082 MS Amsterdam • +31(0)20 55 02 888